

✓A magyar bankok nyereségéről

Dr. CSILLIK Péter¹

A bankok nyeresége sok tényezőtől függ, néhány kulcspont azonban megragadható, ilyen a tőkeáttétel, a kamatmarge, a működési költség és az egyéb bevételek alakulása. A dolgozatban pontonként egy-egy kérdést elemzünk, vizsgálva a tegnapi, a mai és holnapi banki profitkilátásokat. A tanulmány első fele körbejárja a 2000-es évekbeli magasnak tűnő magyar banki profitráta ügyét, azt állítva, hogy az elmúlt bő évtized átlagát véve a magyar profitráta nem nagy, hanem alacsony az EU bankok profitabilitásához képest. Ezt követően egy modell segítségével a profit két alapvető összetevője (kamatmarzs és működési költség) és a hitel/GDP arány kapcsolata kerül elemzésre. A tanulmány megpróbálja felvázolni, miként várható, hogy a magyar banki nyereség az EU tagországok banki nyereségára szintjére mérséklődjön².

Kulcsszavak: bank, nyereség, profitráta, kamatmarzs.

1. Bevezetés

Meglepő módon a banki nyereség vizsgálata jóval kisebb figyelmet kapott a nemzetközi irodalomban, mint az várható lenne. Meglepetésünk akkor fokozódik, ha nemzetközi összehasonlításokat keresünk egy-egy ország vállalati profitabilitására. Az USA ebben példamutató szerepet tölt be, az Economic Report of President (a világhálón elérhető, táblázatos melléklete kb. 100 excellen lévő táblázat letölthető) a return on equity alakulását 1959-től mutatja, az összes vállalatra, illetve a termelő és szolgáltató vállalatokra külön-külön. Az UK statisztikai hivatala 1960-tól publikál UK-beli ROCE adatokat (return on capital employed), és összegyűjtött tucatnyi ország ROCE adatokat az 1990-es évtizedre.

Ahhoz, hogy szisztematikusan elemezhezzük a banki adatokat, jó lenne többet tudnunk a vállalati profitráta alakulásáról, de valóban statisztikailag elemezhető, hosszú idősoros, több országra szóló ROE adatbázisra még nem sikerült bukka-

---

¹ Dr. Csillik Péter, egyetemi docens, SZTE Gazdaságtudományi Kar Pénzügyek és Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Intézete, Pénzügytani Szakcsoport (Szeged)

² A csatolt Mellékletben rövid áttekintést végzünk Maddison és Demirgüç-Kunt és Asli-Huizinga, Harry munkáinak, adatbázisának felhasználásával arra vonatkozólag, hogy a magyar banki adatok nagyjából fejlettségi szintünk függvényében alakulnak-e (igen), és várható-e, hogy a magyar bankok jelenlegi kiugró profitabilitás idővel a lesüllyed a fejlett országokban jellemző szintűre.

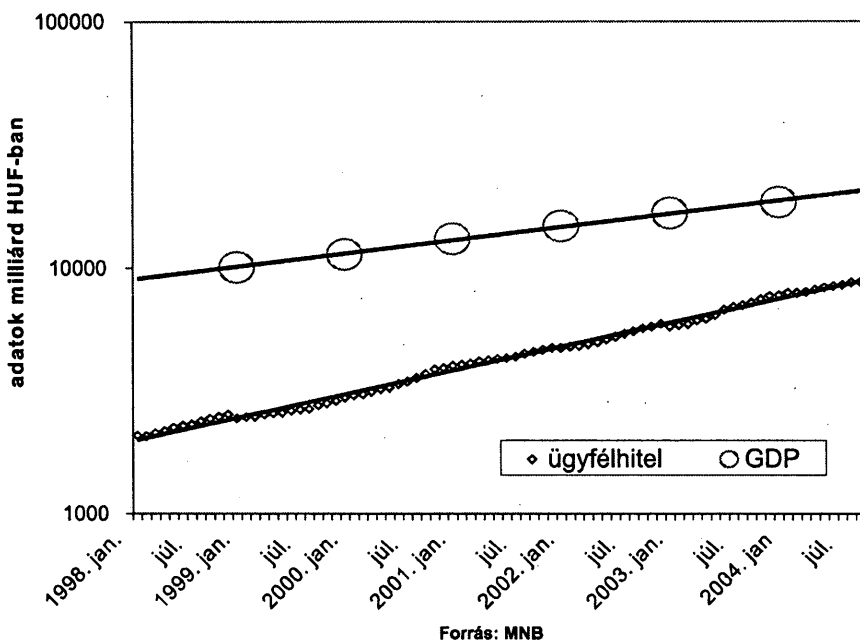
nom, épp így a banki ROE adatok is meglehetősen nehezen rendezhetőek össze. A jelen munka ezért sok szempontból előzetes vizsgálódásnak tekinthető.

1.1. Banki nyereség Magyarországon

Az elmúlt években megnőtt a hazai bankok aktivitása, hitelállománya és nyereséessége egyaránt. Az **ügyfélhitelek** már hatodik-hetedik éve kétszer olyan gyorsan növekednek Magyarországon, mint a **nominális GDP**. Az alábbi ábrán jól látszik, hogy a folyó áras GDP az utóbbi években csekély kitérések mellett évi 13%-kal, míg az ügyfélhitelek évi 25%-kal növekedtek.

1.sz. ábra: GDP és hitelállomány alakulása Magyarországon

Folyóáras GDP évi 13 %-kal, ügyfélhittel évi 25 %-kal
nö 1998-2004. között

Ebben az öt évben jelentősen megváltozott az ügyfélhitelekben belül a háztartások részaránya. Míg 2000 elején az ügyfélhiteleknek mindössze **egyhetede** volt a háztartásoké, addig 2004 őszére már az **egyharmada**, vagyis az ügyfélhitelekben belül öt év alatt a háztartási hitelek egyharmadosra növekedett.

A nem pénzügyi vállalatok hitelállományának növekedése 2004-ben lassult, (2001-ben 9,5%-kal, 2002-ben 5,9%-kal, 2003-ban 19,6%-kal), csak 13,2%-kal növekedett. A devizahitelek aránya nagy és növekvő, 2003 januárjában 35%-os részaránya nem pénzügyi vállalatok összes hitelállományán belül közel egyenletes sebességgel, 43%-ra növekedett (vagyis negyedévente 1%-ponttal nőtt a részarány). Az éven belüli hitelek állománya 4,8%-kal, az éven túli hiteleké 19%-kal bővült 2004-ben.

Az egyéb monetáris intézmények által nyújtott háztartási hitelek állományának növekedése – a lakáshitelek állami támogatásának 2003 végi szigorításával, és a nettó reálkeresetek 2004 évi stagnálásával összefüggően - 2004-ben jelentősen lassult, ezen belül – több okra visszavezethetően - a devizahitelek részaránya megugrott. A háztartási hitelek 2001-ben 46%-kal, 2002-ben 67%-kal, 2003-ban 61%-kal, 2004-ben 28%-kal növekedtek. A hitelállományon belül a devizahitelek aránya 2003 januárjában 3,5%, 2003 decemberében 4,3%, 2004 decemberében 12,6%-os volt.

A háztartási hiteleken belül a lakáshitelek aránya a 2000 januári közel egyharmadról 2003, januárban több, mint felére emelkedett, majd 2003 decemberére közel kétharmados részarányt ért el, ami 2004 decemberére valamelyest csökkent. A lakáshitelek részarány-növekedése alapvetően nem a fogyasztási hitelek arányát változtatta meg (az 2000. januárban 31%-os, 2004 decemberében 24%-os részaránnyal rendelkezett), hanem az egyéb hitelekét. A kedvezményes lakáshitelek 2003. évi szigorítását követően is az állomány folyamatosan növekedett, a 2004. végi állomány 27%-kal haladta meg az egy évvel korábbi értéket.

A vállalkozói hitel- és betétkamatok 2004-ben azonnal és teljeskörűen követték a jegybanki alapkamat alakulását. A jegybanki alapkamat havi átlagos értéke és a piaci kamatok között erős volt a korreláció 2003-ban és 2004-ben. A lakossági kamatoknál némi késlekedés volt megfigyelhető: a betéti kamatok egy hónapon belül, míg a háztartási nem fixált kamatok egy-két hónapos késlekedéssel igazodtak a jegybanki alapkamat változásához. A háztartási hitel-és betétkamatok esetén a kapcsolódás kevésbé volt szoros az alapkamathoz.

A piaci szereplők száma az elmúlt évtizedben enyhén – 45-ről 35-re – csökkent. A banki koncentráció közepesen erős maradt, a tíz nagybank az eszközök 75%-ával (a leány-jelzálogbankokkal már 81%-kal), a legnagyobb 5 bank 56%-kal (a leányvállalataikkal együtt 62%-kal) rendelkezett. A magyar bankszféra koncentrációja méretarányosan megfelelőnek mondható, s közel esik a szomszédos Ausztria, valamint más, Magyarországhoz hasonló lélekszámú országok adataihoz. Bár az EU csatlakozást

követően a **határon átnyúló tevékenységek** folytatására bejelentkezett néhány tucat bank, másfél év után még nincs érzékelhető aktivitásuk. Ez azért fontos információ, mert ha a magyar bankok valóban túlárznák termékeiket, akkor a többletprofitot realizálni kívánó uniós bankok gyorsan aktivizálódnának Magyarországon. E szolgáltatók aktivitásának *hiánya* azonban arra utal, hogy az alkalmazott marzsok és díjak arányosak a hazai bankok által vállalt kockázatokkal, vagyis nem dolgoznak mesterségesen magas árakkal a hazai bankok. A **problémás állomány** aránya a portfólióban 2003. decemberéhez képest valamelyest emelkedett.

Az **elmúlt két-három évben megemelkedett banki nyereséget** sokan nem jó szemmel nézik, a politikában és a médiában is gyanakvással tekintenek a gazdagodó hazai bankokra. Vizsgáljuk meg, hogy valós és távlatos nemzetközi összehasonlításban milyen a hazai bankok nyeresége.

1. sz. táblázat: Európai bankok adózás utáni profitrátája, az infláció, és a reálprofitráta 1994-2004.között, %-ban

Év	EU bankok ROE mutatója	EU-zóna Inflációja	EU bankok reál-ROE mutatója
1994	7,1	3,0	4,0
1995	7,1	2,8	4,2
1996	9,0	1,9	7,0
1997	9,0	1,5	7,4
1998	9,0	0,8	8,1
1999	12,2	1,7	10,3
2000	12,5	2,5	9,8
2001	10,1	2,1	7,8
2002	8,6	2,3	6,2
2003	9,9	2,0	7,7
2004	12,5	2,4	9,9

Forrás: ECB

Annak érdekében, hogy megállapíthassuk vajon a hazai bankok az elmúlt 12 év átlagában nyereségesebbek vagy kevésbé nyereségesek voltak-e, mint nyugat – európai társaik, meg kell vizsgálnunk a rendelkezésre álló adatok segítségével az EU-beli és a magyar bankok inflációsúrt adózás utáni profitrátáját, az un. reál-ROE-t. A fenti adatok forrása részben a bankrendszer stabilitását vizsgáló ECB kiadvány, részben az Eurostat, részben szakértői becslések (természetesen az adatok kiadványonként eltérnek, így az EU 2005-ös Banking Sector Stability elektronikus kiadványában az itt szereplő nominális ROE értékekhez képest 1997-re +0,2%, 1998-ra +0,1%, 2000-re -0,1%, 2002-re +0,2% és 2004-re -0,3% érté-

kek szerepelnek, az eltérések halmozott értéke nagyjából 0.). Megállapítható, hogy az európai bankok (adózás utáni) reálprofitrátája az elmúlt évtizedben mindvégig pozitív volt, nagyjából 4% és 10 % között ingadozott, átlagosan 7,5 %-os volt. Ennek alapján kiszámítható, hogy ha 1 milliárd dollárral bankot alapítottak 1993. végén Európában, akkor a felhalmozódott profit mellett mennyit ér reálisan 2004-ben a bank. Az adatokból látjuk, hogy 2003. végére a felhalmozott profitból az átlagos EU-ban működő bank megduplázhatta a tőkéjét.

Az a vállalkozó, aki Magyarországon 1993-ban a bankszférában befektetett 1 milliárd USD-t vajon jobban vagy rosszabbul járt ennél? Végezzük el ugyanezeket a számításokat. Az 1993. végi kezdő időpont választása mellett szól, hogy a kormány 1993. végén hagyta jóvá a bankkonszolidáció lépéseit, és év végére elérte, hogy mindegyik bank 0-t meghaladó, pozitív tőke-megfelelési mutatóval rendelkezzen. Ekkor még kétharmad részben állami tulajdonban voltak a magyar bankok.

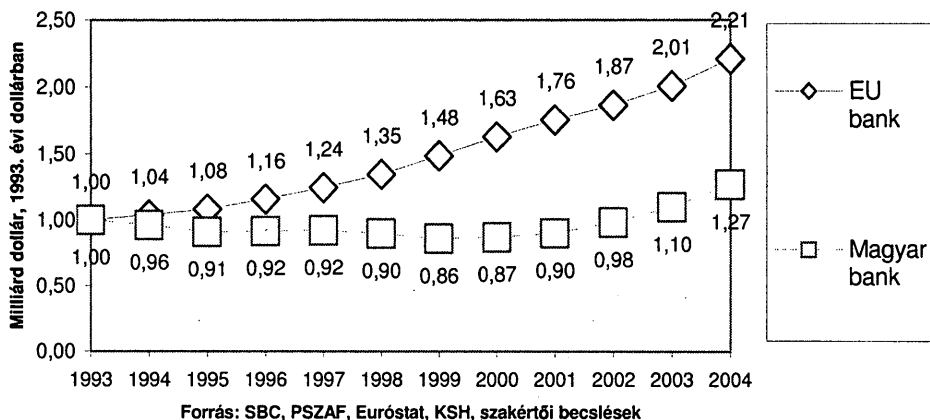
2. sz. táblázat: Magyar bankok adózás utáni profitrátája, az infláció, és a reálprofitráta 1994-2004.között, %-ban

Év	Magyar bank ROE mutatója	Magyar Infláció	Magyar bank reál-ROE mutatója
1994	14,3	18,8	-3,8
1995	21,3	28,2	-5,4
1996	24,4	23,6	0,6
1997	19,1	18,3	0,7
1998	11,1	14,3	-2,8
1999	5,3	10	-4,3
2000	11,3	9,8	1,4
2001	12,9	9,2	3,4
2002	15,0	5,3	9,2
2003	17,1	4,7	11,8
2004	23,4	6,8	15,5

Forrás: Magyar Bankszövetség

Az 1994-2004. közötti magyar ROE értékek nem teljesen egységesek, bár az adatok forrása mindvégig a PSZAF és jogelődjének adatai. (Az 1999-2001. évi adózott eredményeket az adózatlanból becsültük meg az adókulcs felhasználásával, és kénytelenségből figyelmen kívül hagytuk, hogy 2002. előtt a Magyar Fejlesztési Bank, az Eximbank és PK adatai is szerepel az adatbázisban). A következő ábrán együtt mutatjuk be, hogy milyen mértékben maradt le a hazai bankszférában befektetők 10 éves tőkegyarapodása azokétól, akik valamely uniós bankba fektettek.

**1993. végén az EU-ban és Magyarországon befektetett 1 mrd USD
tőke és profitnövekménye reálértékben a bankszektorban**

2.sz. ábra: Bankszektorbeli befektetések átlagos megtérülése az EU-ban és Magyarországon

Az ábráról az olvasható le, hogy az EU-ban bankba befektetett 1 mrd USD 2004-ben 2,21 milliárd USD-re szaporodott, miközben az 1993. végén a magyar bankba fektetett 1 milliárd USD 2004. végén még csak 1,27 milliárd USD-re gyarapodott. **Azaz az első bő évtizedben a magyar bankok nyereségessége az EU bankok nyereségességének még a 2/3-át sem érte el.** ($1,27/2,21=58\%$). Ezen belül 2001-ig az 1993-ban befektetett tőke veszített értékéből, valódi hozam csak az utolsó esztendőben keletkezett.

1.2. Banki nyereségprognózis

Az előző pontban impliciten azt érzékeltettük, hogy nem marad fenn a végteleenségig a kiugróan magas banki reál-ROE, hanem idővel a normális szintre csökken. Ennél konkrétabban lenne célszerű fogalmazni, vagyis azokat a mechanizmusokat kellene feltárni, és lehetőség szerint modellezni, ami hatására a változások bekövetkeznek. Modellünkben központi változó lesz a GDP arányos ügyfélhitelek (h) állománya. Mint fentebb írtuk, 2004-ben $h=0,40$ volt, ami hét-nyolc évi olyan pálya következtében alakult ki, hogy a nominális GDP évi 13 %-kal, míg az ügyfélhitelek 25 %-kal bővültek. Feltételezzük, hogy a későbbiekben is kétszer olyan gyorsan bővülnek a hitelek mint a jövedelem, és „h” egészen addig nő, amíg el nem éri a 1,0-1,1-es értéket. Feltevésünk szerint ott a növekedés bizonytalan (hosszú) időre megáll.

Úgy gondoljuk, hogy „h” fontos szabályozó szereppel rendelkezik több szempontból is. Feltevésünk szerint, ha h alacsony, akkor magas a kamatmarge (m), míg h növekedésével fokozatosan 2 % körül stabilizálódik. Ha azoknak is hitelterméket akarnak eladni, akik eddig nem voltak rá vevők, akkor valószínűleg kell valamilyen árengedményt adni. A tények rendezhetők úgy, hogy általánosságban igaz legyen a fenti összefüggés, a baj azonban az, hogy az elmúlt évek ennél bonyolultabb képet mutatnak Magyarországon, a GDP arányos ügyfélhitel jelentős növekedése ellenére sem csökken évek óta a kamatmarzs.

Segítségül kell hívnunk egy másik összefüggést is, ami szerint h növekedésével a háztartási hitelek részaránya növekszik, és érett bakrendszer esetén nagyjából azonos a vállalkozói és a háztartási hitelállomány. Magyarországon 2000 elején az ügyfélhitelek egyhatede, míg 2004 végén már egyharmada volt háztartási hitel. Ha a vállalkozói hitelek alacsonyabb kamatrésszel rendelkeznek, mint a háztartási hitelek, akkor előfordulhat, hogy h növekedése mellett mind a vállalkozói, mind a háztartási kamatmarge-ok csökkennek, miközben azzal, hogy eltolódik a háztartások felé a hitelek részaránya így az összesített marge egy időre csökkenhet, stagnálhat, sőt növekedhet is. Látni fogjuk, hogy ez csak egy ideig tart, mivel az összetételhatás érett gazdaságban már nem érvényesül, és „m” kb. 2%-on stabilizálódik.

Úgy gondoljuk, hogy az eszközarányos működési költség is csökken, mivel a bankok takarékoskodnak a bértömeggel és csak a GDP-vel arányos mértékben növelik a működési költségeket, amelyet c-vel jelölünk. Harmadik tényezőként az e-vel jelölt egyéb bevételeket vehetjük számításba. Feltételezzük, hogy az egyéb bevételek nem függenek a GDP arányos ügyfélhiteltől. Sok országban a bankok úgy terveznek, hogy c éppen annyi, mint m, így a bank nettó nyeresége e-től függ. A banki profitráta (ROE) a tőkeáttétel és az eszközarányos eredmény szorzata. A tőkeáttétel az elmúlt években +/- 0,5% ráhagyással 11,3 körül ingadozott, így ezt használjuk szorzóként (ez nagyjából 9 %-os fizetőképességi mutatót jelent). A feltevések megfogalmazásánál támaszkodtunk azokra a nemzetközi tendenciákra is, amelyeket Móré (2002) ismertet.

Összefoglaljuk a feltevéseket: $ROE = 11,3 \cdot (m - c + e)$, $m = f(h)$ $c = g(h)$ míg $e =$ konstans. Modellünkben h növekedését meghatározza, hogy a hitelállomány kétszer olyan gyorsan nő, mint a GDP. Meghatározásra vár $m = f(h)$ és $c = g(h)$. Táblázatba foglaljuk a vizsgált változók közül a c működési költség és az m kamatmarge tényleges és modellben becsült alakulását. Egyelőre nem bontjuk szét m-et összetevőire, de később kénytelenek leszünk így tenni, mivel mint látjuk a növekvő h hitelarány ellenére sem csökken a kamatmarge.

3. sz. táblázat: Fontos változók tényleges és modellbeli alakulása

év	tény	modell	tény/beecs/és	marge/eszköz	
	c		h	m	adózás előtti ROA ³ -mutató
1995			16%		
1996			18%		
1997			20%		
1998	3,98%	4,00%	22%	4,43%	0,00%
1999	4,05%	3,88%	24%	4,11%	0,55%
2000	3,79%	3,75%	27%	3,99%	1,25%
2001	3,55%	3,60%	29%	3,91%	1,60%
2002	3,71%	3,45%	32%	4,20%	1,69%
2003	3,34%	3,27%	36%	3,88%	1,85%
2004	2,98%	3,08%	40%	3,91%	2,32%
2005	2,82%	2,86%	44%	3,91%	2,61%
2006		2,62%	49%		
2007		2,36%	54%		
2008		2,07%	59%		
2009		2,00%	66%		
2010		2,00%	73%		
2011		2,00%	80%		
2012		2,00%	89%		
2013		2,00%	98%		
2014		2,00%	109%		
2015		2,00%	109%		

Forrás: PSZÁF adatok és saját számítás

A táblázat második oszlopában szerepelnek az eszköz arányos működési költségek, ennek alapján becsültük c függvényét $c=0,052*(1-h)$ szerint, amíg csak c el nem éri a 2 %-os minimumnak tekintett értéket, onnét kezdve c nem változik, vagyis növekedése együtt halad az eszközállomány növekedésével. (2005-ös c értékét úgy becsültem, hogy a 2004. évi c értéket megszoroztam a 2005. I. félév/2004. I. félév arányával.) Mint szó volt róla h esetén feltételeztük, hogy növekedés 1,0-1,10 között megáll (Forrás: 2004-ig MNB adat, ezt követően saját becslés). Nézzük most m értékét. A 2005-ös m értékét úgy becsültem, hogy a 2004. évi m értéket megszoroztam a 2005. I. félév/2004. I. félév arányával. Ez az adatsor nem problémamentes, a PSZAF minden évben valamit változtatott a besorolóso-

---

³ Eszközarányos nyerség.

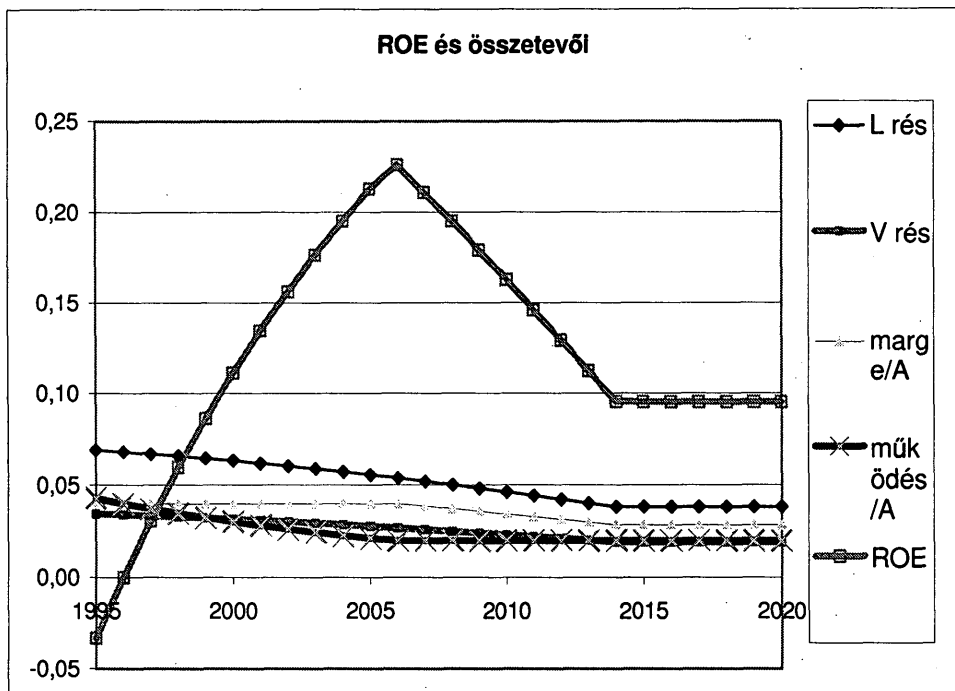

kon, csaknem minden évben valamit visszakorrigált az adatokon, amelyek ezzel együtt is tanulságosak.

1998-2001. között csökken „m”, ám utána – szemben a modell feltevésével – nem csökken tovább, hanem stagnál. Így nem remélhetjük, hogy „h” egyszerű függvényében modellezhetjük „m” változását, de az összetételhatás magyarázóerejében bízhatunk. Ennek megfelelően képzeletben osszuk kétfelé „m”-et háztartási „m”-re (m_H) és vállalati „m”-re (m_V). Részarányuk „h” szerint változzon, azaz $m = h \cdot (m_H) + (1-h) \cdot (m_V)$. Ez nem ellentétes a tényekkel, mivel az előző pontban láttuk, hogy 2000-2004. között egyharmadára emelkedett a háztartási hitelek részaránya az ügyfélhitelekben belül, párhuzamosan „h” lendületes növekedésével. Modellünk esetén az összefüggés okozati jellegű, azért növekedett „h”, mivel a korábban kevés hitelt felvevő háztartások lakás és fogyasztási hiteltermékeket kerestek. A háztartási hitelek részaránya azonban nem nő a végtelenségig, hanem feltevésünk szerint csak addig, amíg meg nem egyezik egymással a két hitel mennyisége (ez a feltevés nem mond ellent a fejlett hitelezésű országok gyakorlatának).

Mindkét esetben (vállalati és háztartási hitelek) a kamatrés változzon az induló értékhez képest a következő összefüggés szerint: $m_{Ht} = (m_{H0}) / (1+h_t)$ és $m_{Vt} = (m_{V0}) / (1+h_t)$ ekkor alakuljon az eszközarányos kamatrés (m) a következők szerint $m = (h / (1+h)) \cdot (m_{H0}) + ((1-h) / (1+h)) \cdot (m_{V0})$. Belátható, hogy az induló értékek függvényében „m” akár stagnálhat, folyamatosan csökkenhet vagy növekedhet is (ha a háztartási hitelek induló kamatrése éppen a duplája a vállalati kamatrésnek, akkor „m” addig stagnál, amíg nem lesz egyenlő egymással a háztartási és vállalati hitelek állománya. [$m = h / (1+h) \cdot 2m_{V0} + (1-h) / (1+h) \cdot m_{V0} = m_{V0}$]). Vagyis azt látjuk, hogy például 8 %-os háztartási és 4 %-os vállalati eszközarányos kamatmarzs esetén a nagyobb kamatmarzsú háztartási hitel részarány-növekedése éppen ellensúlyozza azt, hogy mindkét hitelfajta kamatmarzsa csökken. Könnyen lehet, hogy ez az oka, hogy ötödik éve nem mérséklődik a magyar kamatmarzs, miközben az ügyfélhitelarány 29 %-ról 44 %-ra nőtt. A modell logikája szerint azonban 2006-ban „h” eléri az 50 %-ot, és mivel a modell szerint ekkor a háztartási és a vállalati hitel egymáshoz viszonyított aránya már nem változik többé (azaz az összetételhatás már nem képes kompenzálni a részek egyenkénti marzs csökkenését), megindul a kamatmarzs csökkenése. A következő ábra ezt is illusztrálja, de kezdjük az értelmezést ROE alakulásának elemzésével.

3. sz. ábra: Adózás előtti sajáttőke arányos eredmény modellezése

Az ábrán látható, hogy az adózás előtti ROE 1996-ban a negatív sávból hirtelen a pozitív tartományba felugrik és tíz év alatt -5 %-ról 20% fölé emelkedik. A működési költség a kezdeti 4%-ról 2 %-ig csökken, majd ezen a szinten stagnál. A vállalkozói hitelek és háztartási hitelek kamatmarzsa egyaránt csökken, miközben összegük az összetételhatás következtében – mint erről fentebb szó volt – stagnálhat, csökkenhet vagy éppen emelkedhet is, addig, amíg el nem éri a háztartási/vállalati hitelarányt azt a rátát, ami véglegesnek tekinthető. Innét kezdve „m” is egyértelműen süllyed, mivel nincs többé összetételhatás.

Ha „m” stagnál és „c” csökken, akkor ott lesz maximális ROE, ahol „c” elérte a minimális színvonalat, esetünkben a 2 %-ot. Ha „m” tovább stagnál, akkor ROE nem ilyen csúcsos, hanem trapéz alakú lesz, vagyis ROE mindaddig ilyen magas marad, amíg nem éri el a háztartási hitel/vállalati hitel a végső arányt. A táblázaton szereplő „h” azonban azt jelzi, hogy ez mostanában várható. Ha ez bekövetkezik, akkor „m” csökken és ezzel ROE is csökken. Ha „m” nem esik 2% alá, és az eszközarányos működési költség is a 2 %-ot célozza meg, akkor innét

ROE az egyéb bevételek függvényében alakul, modellünkben az – állandó nagyságúnak kalibrált – eszközarányos egyéb bevételek 11,3-szerese lesz a ROE.

Modellünk tartalmaz önkényes feltevéseket, és jelenleg még távolról sem befejezett, inkább illusztratív jellegű. Valószínűleg helyes a ROE fordított, törött V alakja, de nehéz meghatározni, hol a csúcsa, és mennyire válik trapézalakúvá. Bizonyára kapcsolatban áll mindez a hitelarány változásával, de a kapcsolat alakja sok csatornán keresztül realizálódik. Az egyszerűség kedvéért stabilnak tekintettük a tőkeáttételt, mivel Brealey-Myers (1999) és Santomero (1996) egyaránt felhívja a figyelmet arra, hogy a tőke-összetétel, tőkeáttétel problémája mind általában, mind a bankszektorban nincs kellőképpen megoldva. Valószínűsítjük, hogy pár év múlva a magyar bankok esetén a csökkenő kamatmarge éppen „c” működési költséget termeli ki, és az egyéb „e” bevételeknek 10-12-szerese lesz az adózatlan ROE-érték.

4. Következtetések

Ez a tanulmány abból a felismerésből született, hogy a banki nyereség hosszabb távon prognosztizálható, és ennek alapján az egyes évek adatai is jobban magyarázhatóak. Magyarországon 40 év szocializmusának utolsó éveiben született a kétszintű bankrendszer. 1987-ben még „Bázel előtt”, de facto tőke nélkül alapította az állam a kereskedelmi bankokat, amelyek pár évig hihetetlenül nyereségesnek tűntek, (1987-ben 47 %, 1990-ben 52 % volt a banki ROE), majd a rendszerváltás körüli transzformációs válságban tönkrementek a keleti piacokat veszített vállalatok, és közvetve az azokat hitelező bankok. A GDP 10-20 %-át kitevő költségek árán az állam szanálta a bankokat, és eladta külföldi befektetők részére. Azóta megváltozott a profitráta alakulásával kapcsolatos elvárás, a profitráta egyik meghatározó eleme a tőkeáttétel, amelyet Bázel I. és Bázel II. befolyásol, mint első értéket.

Magyarországon a bankprivatizációt követően az új tulajdonosok pénzt, időt és fáradságot nem kímélve rendbe hozták a bankokat, modern termékeket fejlesztettek ki, korszerű információs technológiára tértek át. Az 1998-2001 között gyorsan növekvő mérlegfőösszeg és hitelállomány mellett 30350 főről 26270 főre csökkentették a banki alkalmazottak létszámát. Elviselték, hogy 1994-2000 között a reál profitráta előbb negatív majd nulla közeli legyen. Úgy tűnik számításuk bevált, a 2001. utáni években a csökkenő fajlagos működési költség és a nem mérséklődő, magas kamatmarzs mellett a nemzetközi banki reálprofitrátának nagyjából a dupláját termelik a hazai bankok.

Összességében az 1994-2004. közötti évtizedben az összegzett reálprofit még mindig csak fele-harmada az EU-beli bankokénak. Jelenleg azonban magas a profitszint, és sokakat foglalkoztat, hogy meddig marad így. A cikkben alkalma-

zott modell segítségével azt a feltevést fogalmaztuk meg, hogy a hitel/GDP arány növekedésével párhuzamosan nem csak a költségek, hanem a kamatmarzs is csökken, ami elvezeti a magyar bankokat is a nemzetközileg megszokott 10 % körüli adózás előtti ROE színvonalra.

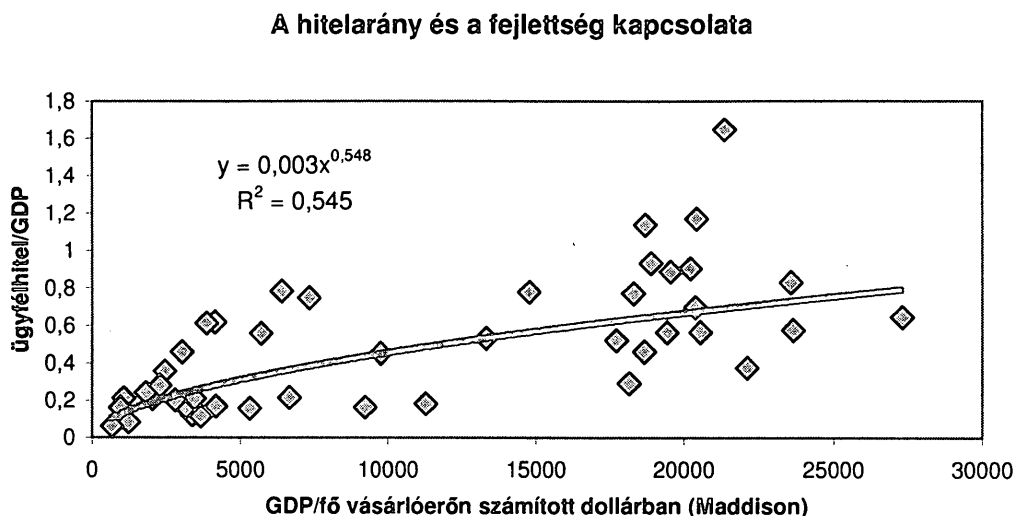
Melléklet: Néhány banki mutató alakulása az 1990-es években

A jelen mellékletben rövid nemzetközi összehasonlítást végzünk, a téma csekély számú irodalmából kiemelve a lassan klasszikusnak számító Demigurgic-Knut – Huizinga (1998) cikkét, amelynek függelékéből vettük át az adatbázist, kiegészítve Maddison (1995) adataival. **Először** megvizsgáljuk az egy főre jutó vásárlóerőn számított GDP és az ügyfélhitel/GDP közötti kapcsolatot 44 ország esetén:

4. Táblázat: Országok fejlettsége és a hitel/GDP arány az 1990-es években

	ország	GDP/fő	hitel/GDP		ország	GDP/fő	hitel/GDP
1	Argentína	9219	0,164	23	Korea	13317	0,532
2	Ausztrália	20390	0,698	24	Malajzia	7328	0,748
3	Ausztria	18905	0,932	25	Mexiko	6655	0,215
4	Belgium	19442	0,563	26	Nepál	954	0,162
5	Bolívia	2458	0,357	27	Hollandia	20224	0,904
6	Kanada	20559	0,565	28	Újzéland	14779	0,779
7	Chile	9757	0,451	29	Nigéria	1232	0,083
8	Kolumbia	5317	0,158	30	Norvégia	23660	0,574
9	Dánia	22123	0,375	31	Panama	5705	0,558
10	Ekvádor	4165	0,17	32	Paraguay	3160	0,163
11	Finnország	18324	0,771	33	Peru	3666	0,116
12	Franciaország	19558	0,887	34	Fülöp-Szigetek	2291	0,281
13	Görögország	11268	0,183	35	Singapor	23582	0,829
14	Gvatemala	3375	0,123	36	Dél-Africa	3856	0,613
15	Honduras	2035	0,208	37	Sri Lanka	3451	0,211
16	India	1818	0,242	38	Swaziland	2793	0,202
17	Indonézia	3031	0,46	39	Svédország	18685	0,46
18	Írország	18183	0,293	40	Svájc	21367	1,647
19	Olaszország	17759	0,521	41	Thaiföld	6398	0,784
20	Japán	20431	1,169	42	Egyesült Királyság	18714	1,137
21	Jordánia	4129	0,62	43	USA	27331	0,644
22	Kenya	1075	0,212	44	Zambia	674	0,062

4. ábra: A hitelarány és a fejlettség kapcsolata

Az ábráról leolvashatóan közepesen erős az összefüggés a fejlettség és a hitelarány között. Fejlettebb ország erősebb pénzügyi közvetítőrendszeret igényel. Természetesen nem a bank az egyetlen közvetítőrendszer, és néhány országot – szemben a gyakoribb bankbázisú, bankközpontú országokkal – (tőke)piaci bázisú, (tőke)piaci központú országnak tekintenek (történetileg három jelentős tőkepiaci központú gazdaság alakult ki, a holland 17-18. századi gazdaság, a 19. századi angol és a 19-20. századi USA gazdasága. Közös jellemzőjük, hogy koruk vezető gazdaságai voltak. Nem kizárt, hogy a nagyobb kockázatvállalásra készítő – legyen az kereskedelmi vagy termék-innovációs kockázat – tőkepiaci rendszer éppen egyik sikertényezője volt ezen országok előretörésének).

Bankra azért van szükség, hogy a betétes válláról levegye a hitelfelvevő vállalat helyzetének elemzését és ellenőrzésének terheit, azaz tranzakciós költséget takarít meg a közönség számára. Minél fejlettebb egy gazdaság, annál több tranzakciós költség takarítható meg, és annál nagyobb a hitel/GDP arány (ez a mögöttes elmélet váza, amiért figyelmet fordítanak a hitel/GDP arány alakulására).

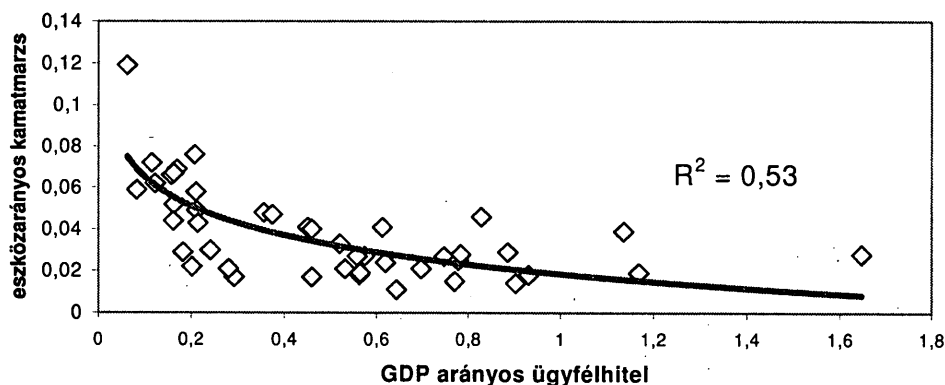
Bár Magyarországot nem tüntettük fel, sem az 1. táblázatban, sem az 1. ábrán, de ismereteink szerint semmiképpen sem „lógna ki” onnét. Hasz-

nálhatjuk a hitelarány helyett a GDP arányos mérleg-főösszeget is, ez utóbbi az előbbinek nagyjából 1,15 –szerese, de a kapcsolat szinte lineáris a két változó vagyis a mérlegfőösszeg/GDP és a hitel/GDP között.

Új kapcsolatot elemez a 2. ábra. A kapcsolat a keresletelméletből egyaránt nem meglepő, azt mondja ki, hogy ha valamelyik termékből többet kívánnak értékesíteni, akkor az csak olcsóbb áron lehetséges. Esetünkben az ár helyett a kamatmarzs, a termékmennyiség helyett a GDP arányos ügyfélhitel szerepel. A következő összefüggést fedezhetjük fel: ha nő a hitelarány, csökken a kamatmarzs. Mint a következő ábra mutatja ilyen kapcsolat – közepes erősséggel – fennáll a marzs és a hitelarány között a vizsgált 44 ország 1990-1997 közötti átlagolt adatai szerint. Ismét csak az a helyzet, hogy Magyarország megfelelő helyen van, a 4 %-os kamatmarzs a 40%-os ügyfélhitellel rendelkező országnak jár. Ha majd nő a hazai hitelarány, akkor csökkenni fog a kamatmarzs is.

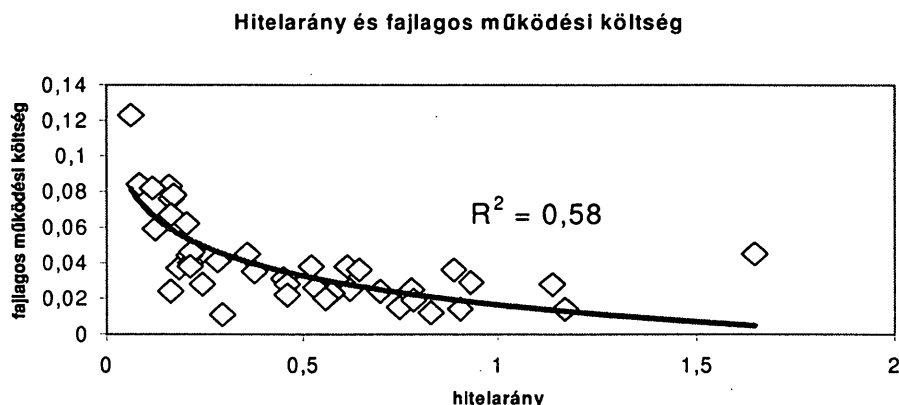
5. ábra: A GDP arányos ügyfélhitel és az eszközarányos kamatmarzs

GDP arányos ügyfélhitel és eszközarányos kamatmarzs

A fajlagos működési költség csökkenése a hitelarány növekedésével nem meglepő, (6. ábra) nagyobb volumen esetén csökkennek a fix költségek.

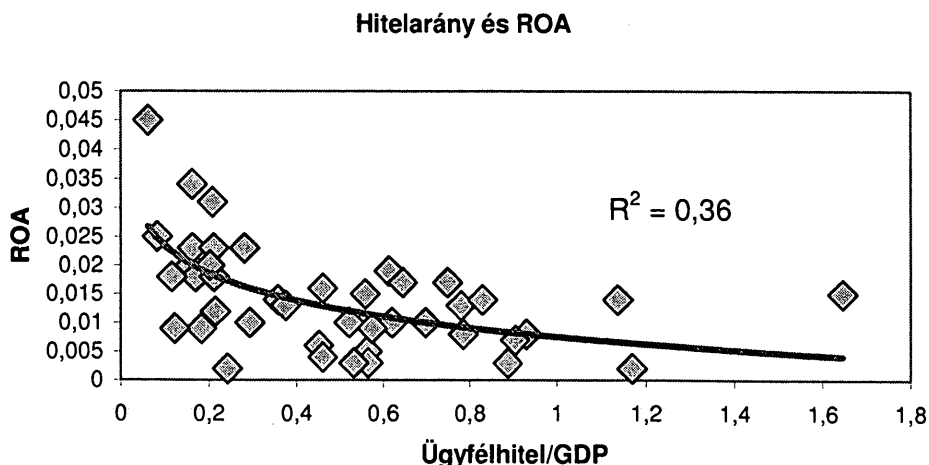
6. ábra: Hitelarány és fajlagos működési költség

A fajlagos működési költséget tartalmazó magyar adatok is hasonló viselkedést mutatnak.

Érdekes kérdés, miként alakul az eszközarányos nyereség (ROA) a hitelarány függvényében, ha mind a kamatmarzs, mind a működési költség a hitelarány növekedésével csökken.

7. ábra: Hitelarány és ROA

Bár berajzoltuk a trendvonalat, valójában a kapcsolat szorosságának túl alacsony az értéke ahhoz, hogy önmagában mondjon valamit. Két ellentétes tendencia összegzéséről van szó, a nagyobb hitelarány mellett csökkennek a marzsok, de csökken a költség is. Ha eltekintünk az egyéb bevételektől, nehezen jósolható azonban meg, melyik csökken gyorsabban. A fajlagos költségek nem szoríthatók

egy szint alá, mivel sem a banki személyzet nem terhelhető korlátlanul, sem a tárgyi eszközökön nem lehet minden határon túl spórolni, miközben a verseny a marzs csökkentést kikényszeríti. Így nagyobb hitelarány várhatóan kisebb eszközarányos nyereség (ROA) mellett valósul meg. Annyi elmondható, hogy míg az 1 körüli hitelarány 0,01-es ROA-val jár együtt, azaz az érett gazdaságok 1%-os ROA-val, a kevésbé érettek ennek 2-3-szorosával működnek. Érdemes a tőkearányos nyereségről (ROE) is szólni. Amennyiben a sajáttőke a mérlegfőösszegnek nagyjából 10 %-a, úgy $ROE=ROA/(E/A)$ miatt érett gazdaságok esetén 10 %-os ROE-ra számíthatunk. A mérlegfőösszeg arányos saját tőke (E/A) értékek döntő része 5-15 %-közötti sávban található, gazdagabb és nagyobb hitelaránnyal rendelkező országoknál hajszálnyi alacsonyabb értékkel.

Összegzés

Az 1990-es évek nemzetközi banki tendenciái a következőkben összegezhetők:

- minél fejlettebb egy ország, annál nagyobb a GDP arányos mérlegfőösszeg és ügyfélhitel,
- minél nagyobb az ügyfélhitel/GDP annál kisebb a hitelmarzs és annál kisebb a fajlagos működési költség,
- minél nagyobb a hitelarány, annál kisebb a ROA, ami nagyjából 1%-ig csökken az érett, 100 %-os hitelarányú gazdaságoknál,
- a tőkeáttétel 5-15 % között ingadozik, 10 %-os átlaggal, így várhatóan a kisebb hitelarányú országok 30% körüli ROE-ja a fejlett hitelgazdaságoknál 10% körüli banki ROE-ra olvad.

Irodalomjegyzék

- Brealey, R. A. – Myers, S. C. (1999): Modern vállalati pénzügyek. Panem.
- Danielsson, J. – Embrechts P. – Goodhart C. – Keating C. – Muennich F. – Renault O – Hyun Song Shin (2001): An Academic Response to Basel II. London School of Economics, Special paper Series, May 2001
- Demirgüç-Kunt, A. – Huizinga, H. P. (1998): Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence. World Bank, Policy Research Working Paper 1900.

- Demirgüç-Kunt, A. – Huizinga, H. P. (2000): Financial Structure and bank Profitability. World Bank, Policy Research Working Paper 2430.
- Maddison, A. (1995): Monitoring the World Economy. OECD Párizs.
- Modigliani, F. – Miller, M. (1958): A tőke költsége, vállalati pénzügyek és a beruházás elmélete. In: Modigliani, F.(1988): Pénz, megtakarítás, stabilizáció KJK.
- Móré, Cs. (2002): Jövedelmezőségi tendenciák a bankszektorban. In: MT 26 Tanulmányok a bankszektor középtávú fejlődési irányairól MNB Műhelytanulmányok.
- Santomero, A. M. (1996): A bank modelljei. Áttekintés. In: James, C. M. – Jr. Smith, C. W. (szerk., 1996): Kereskedelmi bankok. Panem, McGraw-Hill.
- Savas, E. S. (1993): Privatizáció. Akadémiai Kiadó.
- Stiegler, G. J. (1989): Piac és állami szabályozás KJK.
- Stiglitz, J. E. (2000): A kormányzati szektor gazdaságtana KJK-Kerszöv.